

Rapport 2002:8

Isocyanat 2001

- ett gemensamt tillsynsprojekt

ARBETSMILJÖ
VERKET

Isocyanat 2001

Marianne Rydin
Barbro Sillrén

Ett gemensamt tillsynsprojekt

FÖRORD

En viktig komponent i arbetet för att nå den riskminskning som miljömålet en giftfri miljö kräver, är att användarna av kemiska produkter hanterat de kemiska produkterna så att riskerna motverkas. En förutsättning för detta är att användarna får den information om produkten som de behöver för att ordna en säker hantering. Tillsyn över leverantörernas säkerhetsdatablad (benämningen säkerhetsdatablad kan användas i stället för och med samma betydelse som varuinformationsblad i och med de nya föreskrifterna om varuinformationsblad som gäller från 30 juli, 2002) är en viktig del i detta arbete. Brister i säkerhetsdatabladens kvalitet har också uppmärksammats i EU-kommissionens vitbok om den framtida kemikaliepolitiken.

På uppdrag av generaldirektörerna vid Arbetsmiljöverket, Kemikalieinspektionen och Naturvårdsverket bedrivs tillsammans med Räddningsverket (tidigare Sprängämnesinspektionen) sedan 1999 ett arbete som syftar till att få mera användbara säkerhetsdatablad. Som ett led i detta arbete har detta gemensamma tillsynsprojekt bedrivits.

Projektledare vid Arbetsmiljöverket har varit Marianne Rydin vid Arbetsmiljöinspektionen i Växjö. Inspektioner hos användarföretag, har genomförts av ett 20-tal arbetsmiljöinspektörer, huvudsakligen kemister och yrkeshygieniker, över hela landet.

Projektledare vid Kemikalieinspektionen har varit Barbro Sillrén. Vid inspektionerna av kemikalieleverantörer har även Karin Alkell, Marcus Hagberg och Karin Hellström deltagit.

Projektet har med stor tydlighet visat på vikten av tydlig och användbar information under säkerhetsdatabladens alla punkter samt vikten av fortsatt samarbete mellan berörda myndigheter i dessa frågor.

Solna september 2002

Barbro Köhler Krantz
Avdelningschef för central tillsyn
Arbetsmiljöverket

Björne Olsson
Verksamhetschef för
Inspektion & Vägledning
Kemikalieinspektionen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. SAMMANFATTNING	2
2. SYFTE OCH GENOMFÖRANDE	5
3. RESULTAT - Arbetsmiljöinspektionen	6
3.1 Checklisten	6
3.2 Inspektioner	6
Enskilda brister i arbetsmiljön	8
Säkerhetsdatablad	8
Riskbedömning	8
Utbildning	8
Hanteringsinstruktioner	8
Ventilation/Förvaring/Avfall	8
Personligt skydd	9
Skyltning/Märkning	9
Övrigt 9	
4. RESULTAT - Kemikalieinspektionen	10
4.1 Inkomna handlingar från Arbetsmiljöinspektionen	10
4.2 Inspektionerna	10
4.3 Resultat	11
Vanligt förekommande brister	12
Åtgärder 13	
Polisanmälan	13
Miljösanktionsavgifter	14
Förbud 14	

BILAGOR:

1. Checklista Isocyanat 2001
2. PM Information till Kemikalieinspektionen

1. SAMMANFATTNING

Beror brister i arbetsmiljön på brister i säkerhetsdatabladet? - och vad kan i så fall göras för att ändra detta?

För att belysa denna fråga genomförde Arbetsmiljöverket och Kemikalieinspektionen under 2001 ett landsomfattande tillsynsprojekt *Isocyanat 2001* där användningen av isocyanathaltiga produkter inom ett antal olika branscher kontrollerades och där det bedömdes om säkerhetsdatabladerna för respektive produkt är ett bra underlag för planering av en säker hantering. I projektet utvecklades också metoder för samarbete i tillsynen mellan myndigheterna.

Arbetsmiljöinspektionen genomförde 48 inspektioner på arbetsplatser över hela landet. På 80 % av dessa arbetsplatser fann arbetsmiljöinspektionen brister som resulterade i inspektionsmeddelanden med åtgärdskrav. Totalt ställdes 167 krav på brister som måste åtgärdas.

Cirka 25 % av kraven gällde tillgång till säkerhetsdatablad och riskbedömning med hjälp av dessa. Gamla, inaktuella säkerhetsdatablad/varuinformationsblad och otillräcklig dokumentation, konstaterades.

Cirka 15 % av kraven gällde medicinsk kontroll och utbildning av den som ska sysselsättas i härdplastarbete. Vanliga brister var att arbetsgivaren inte hade sett till att arbetsledande personal och chefer genomgått utbildning eller hade rutiner för återkommande medicinsk kontroll samt register över de som läkarundersökts med avseende på isocyanater. Uppgifter om att detta är tvingande regler fanns i klartext endast i ett fåtal av säkerhetsdatabladerna/varuinformationsbladen (tio %).

Cirka 25 % av kraven gällde att de besökta arbetsplatserna behövde förbättra ventilationen och förhållandena vid förvaring/lagring samt rätta till brister i varselmärkning och avfallshantering. Inte heller här fanns alltid relevanta uppgifter att hämta i säkerhetsdatabladerna.

Cirka 15 % av kraven gällde val av skyddsutrustning och utformning av första hjälpen. Bättre anpassade handskmaterial, tillgång till ögonspolning och andningsskydd samt rutiner för förvaring och kontroll av skyddseffekt är exempel på krav som ställdes. Det fanns information om filtertyp, spoltider och handskmaterial i endast cirka 60 % av bladen för dessa fall.

Resultatet från inspektionerna visar att medvetenhet och kunskap om säker kemikaliehantering är bristfällig på flertalet arbetsplatser och att en viktig förutsättning är tillgång till bra och lättförståeliga säkerhetsdatablad med konkret information om hur användaren kan skydda sig och miljön på ett riktigt sätt.

Kemikalieinspektionen har i sin tur inspekterat de företag som levererat de isocyanatinnehållande produkterna som Arbetsmiljöinspektionen identifierat vid sina inspektioner.

Inspektionerna genomfördes som brev- eller besöksinspektioner. De företag som Kemikalieinspektionen valde ut för besöksinspektion hade inte inspekterats tidigare eller för relativt lång tid sedan. Fem företag besöktes. De övriga företagen, sju stycken, brevinspekterades, dvs. de fick sända in produktinformation (säkerhetsdatablad samt etikett). Totalt granskades 66 produkter, varav 52 hälsofarliga, hos dessa företag.

Resultatet av inspektionerna kan sammanfattas enligt följande:

För ej hälsofarliga produkter:

- All produktinformation var utan anmärkning

För hälsofarliga produkter:

- fem % av produktinformationen hade så allvarliga brister att företagen polisanmälades och belades med miljöstraffavgift
- 14 % av produktinformationen hade brister som medförde krav på förbättrad sådan
- 32 % av produktinformationen hade mindre (formella) brister vilket medförde att inspektionerna avslutades med påpekande.

De allvarliga bristerna, som ledde till polisanmälan och miljöstraffavgift, rörde avsaknad av svensk märkning på produkten och att säkerhetsdatablad inte distribuerats till den yrkesmässige användaren.

Brister som medförde redovisningskrav var sådana att de inte gav en fullständig bild av riskerna med produkten. Det kunde t.ex. röra sig om bristfällig miljöinformation, inkonsekvenser i säkerhetsdatabladen, bristande toxikologisk och första hjälpen information.

Mindre formella brister var av den arten att de inte hade någon avgörande betydelse för faran/risken med produkten, t.ex. att rubrikerna i säkerhetsdatabladen inte var helt korrekta.

En skillnad som kunde noteras då det gäller de säkerhetsdatablad som AI sändt in till Kemikalieinspektionen, och de säkerhetsdatablad som presenterades vid inspektionsbesöket respektive sändes in till inspektionen, var att de vid Kemikalieinspektionens inspektion var av betydligt senare datum. Om detta beror på brister i leverantörens distribution, t.ex. att uppdaterade säkerhetsdatablad inte sänds till de kunder som skulle ha dem, eller brister i rutiner på användarföretaget, t.ex. att säkerhetsdatabladet inte når rätt person/personer, har inte utretts.

Överlag har den produktinformation som Kemikalieinspektionen granskat varit god, enligt den granskningspraxis som normalt tillämpas. Det avspeglas i resultatet – nio avslut med eller utan påpekande och endast tre (25%) krav på

redovisning för företagen. Dessa tre ärenden blev efter redovisning avslutade med påpekande.

Projektet visade att även blad som bedömts som goda vid en granskning inte nödvändigtvis lämnar sådana konkreta upplysningar som en användare behöver för att planera sin hantering. Tillsynen behöver utvecklas ytterligare för att tillgodose dessa behov. Flera myndigheter behöver samverka i detta arbete.

2. SYFTE OCH GENOMFÖRANDE

Syftet har varit att driva ett gemensamt tillsynsprojekt om hur yrkesmässiga användares behov av information om farliga ämnen och säker hantering av dessa, tillgodoses genom den information som lämnas i säkerhetsdatablad. Syftet har också varit att utveckla metoder för ett fruktbart samarbete mellan tillsynsmyndigheter.

Arbetsmiljöinspektionens (AI) kemister och yrkeshygieniker genomförde inspektioner av arbetsmiljön vid ett antal verksamheter som hanterar isocyanater. Överkänslighet i luftvägarna är ett växande problem inom arbetslivet och isocyanater kan ge allvarliga luftvägsbesvär, främst astma, och allmän överkänslighet mot retande ämnen. Riktade tillsynsinsatser mot arbetsställen med exponering för isocyanater är därför ett av de prioriterade målen för Arbetsmiljöverket under perioden 2000 - 2002.

AI kontrollerade säkerhetsdatablad som fanns hos brukaren för att uppmärksamma vilka brister i bladen som medfört att användarens hantering planerats fel. För att få en så likartad tillsyn som möjligt användes en checklista (se bilaga 1) särskilt framtagen för projektet. Medverkande arbetsmiljöinspektionsdistrikt (nio av landets totalt tio) valde själva ut de företag och branscher som skulle besökas.

Vid konstaterade brister i arbetsmiljön ställdes krav på förbättringar i inspektionsmeddelanden. Felaktiga/bristfälliga säkerhetsdatablad lämnades till Kemikalieinspektionen för granskning och vidare åtgärder mot leverantörer och tillverkare. I de fall säkerhetsdatablad saknades eller var för gamla ställdes krav på arbetsgivaren att omgående skaffa aktuella blad för genomgång och riskbedömning samt att förbättra sina anskaffningsrutiner. Orimligt gamla blad lämnades inte till Kemikalieinspektionen för fortsatt handläggning eftersom krav inte kan ställas om brister i sådana.

Kemikalieinspektionen gick vidare med de uppgifter som arbetsmiljöinspektörerna lämnat i form av checklistor och säkerhetsdatablad. Totalt inspekterades 12 leverantörsföretag (fem via brev och sju via besök) under hösten 2001. Vid besöksinspektionerna kontrollerades att företagen följde de regler som gäller för kemikalier enligt Kemikalieinspektionens regelverk. Främst granskades säkerhetsdatablad och etiketter för de isocyanatinnehållande produkter som företaget överlät, men även andra produkter granskades. Krav på t.ex. bättre produktinformation ställdes vid inspektionsbesöket, och företaget fick redovisa inom viss tid. Vid brevspektionerna fick företagen sända in säkerhetsdatablad samt etiketter för de isocyanatinnehållande produkter som de överlåter. Produktinformationen granskades sedan och eventuella krav ställdes brevledes till företagen. Noteras bör att säkerhetsdatablad har granskats enligt de regler som gällde före 30 juli, 2002. Nya regler om säkerhetsdatablad har trätt i kraft efter detta datum och dessa ställer bl.a. hårdare krav på information i bladen.

3. RESULTAT - Arbetsmiljöinspektionen

3.1 Checklistan

Vid inspektionerna användes en checklista med frågor som tog upp följande områden:

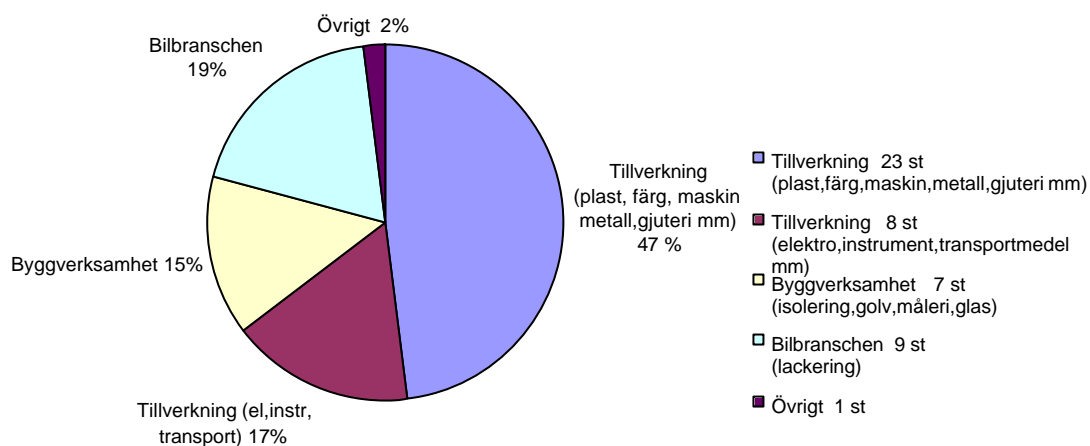
- Säkerhetsdatablad
- Mätning
- Förvaring/Lagring
- Allmänt om kemikaliehantering
- Medicinsk kontroll
- Sanering/Avfall
- Ventilation o lokaler
- Personlig skyddsutrustning
- Heta arbeten
- Brandberedskap
- Övrigt

Checklistan utarbetades utifrån de regler som finns i AFS 1996:4, Härdplaster och AFS 2000:4, Kemiska arbetsmiljörisker men med särskild vinkling mot säkerhetsdatablad och deras användbarhet för att skapa en säker arbetsmiljö. Ett antal frågor gällde huruvida relevanta uppgifter kunde hämtas från säkerhetsdatablad och produktmärkning.

Eventuella felaktigheter eller brister i produktinformationen (säkerhetsdatablad och etiketter) lämnades över till Kemikalieinspektionen enligt ett särskilt PM (se bilaga 2) för vidare åtgärd.

3.2 Inspektioner

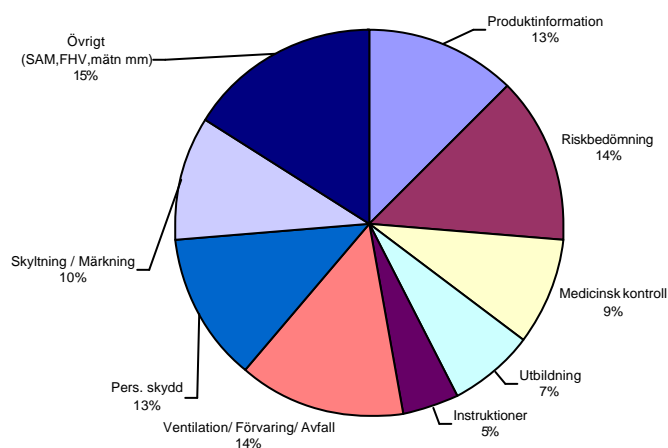
Totalt inspekterades 48 företag över hela landet med tillsammans cirka 6 500 anställda inom tillverkningsindustrier av olika slag, byggverksamhet och billackering. Isocyanathaltiga produkter (MDI, HDI, TDI m fl) användes vid limning, lackering, ytbehandling, skumning och gjutning. De små och medelstora företagen dominerade stort, cirka hälften hade färre än 15 anställda, medan 20 % hade 100 anställda eller fler.

Figur 1. Branscher

3.3 Brister i arbetsmiljön

På 38 av de inspekterade företagen (80 %) konstaterades brister som föranledde att Arbetsmiljöinspektionen ställde krav på åtgärder. Totalt ställdes 167 krav på brister som måste åtgärdas.

Figur 2. Procentuell fördelning av kraven

Enskilda brister i arbetsmiljön

Säkerhetsdatablad

Totalt granskades ett 60-tal säkerhetsdatablad i samband med inspektionerna. I en del fall saknades säkerhetsdatablad helt och i resterande var drygt hälften inte uppdaterade utan betydligt äldre än tre år. 2/3 uppgav att man fick bladen utan anmodan vid första leverans medan övriga själva begärt att få dem. Drygt 1/4 hade inte gått igenom bladen eller använt dem som underlag för att planera kemikaliehanteringen. Rutiner för att uppdatera bladen saknades ofta.

Krav ställdes på företagen att skaffa aktuella säkerhetsdatablad och använda dem vid riskbedömning och planering av kemikaliearbetet.

Riskbedömning

Endast cirka 1/3 av de som hade tillgång till säkerhetsdatablad använde dem för att göra en regelrätt riskbedömning. Kravet på dokumentation av riskbedömningens resultat och av besluten om riskreducerande åtgärder är nytt i AFS 2000:4, Kemiska arbetsmiljörisker.

Medicinsk kontroll

Enligt härdplastkungörelsen finns krav på medicinsk kontroll för att få arbeta med isocyanater. Läkarundersökningen ska genomföras innan arbetet påbörjas och därefter minst vartannat år eller vid misstänkta besvär. Arbetsgivaren ska föra register över resultatet. Bestämmelserna är straffsanktionerade. I säkerhetsdatabladen fanns hänvisning i klartext till kravet på medicinsk kontroll endast i cirka 15 % av bladen medan hälften uppgav att produkten omfattas av härdplastkungörelsen. Cirka 1/3 av alla inspekterade företag fick krav av AI inom detta område och av dessa saknade huvuddelen konkret information via respektive säkerhetsdatablad.

Utbildning

Utbildningskravet nämns än mer sällan. Drygt åtta % av bladen tar upp detta under punkterna om *Hantering och lagring*, *Gällande bestämmelser* respektive *Övrig information*. 1/4 av företagen fick krav av AI på förbättringar, bland annat ska även chefer och arbetsledande personal utbildas. För alla dessa företag saknades uppgiften om utbildningskrav i säkerhetsdatabladet.

Hanteringsinstruktioner

Skriftliga skydds- och hanteringsinstruktioner saknades hos 1/4 av företagen.

Ventilation/Förvaring/Avfall

Brister inom detta område fanns hos 1/3 av företagen. Framförallt gällde detta hantering och förvaring av avfall samt bristfällig processventilation. Behovet av ventilation nämns i nästan alla blad men är oftast mycket allmänt hållet. ”Sörj för god ventilation” är den vanligaste frasen. Vad gäller avfallshantering hänvisas ofta (40 %) enbart till ”rådfråga lokala myndigheter”, ”destrueras i enlighet med

myndigheternas rekommendationer och gällande lagstiftning”, ”avfallshantering enligt föreskrifterna”.

Personligt skydd

I säkerhetsdatabladen anges oftast behovet av andningsskydd och handskar under punkten *Förebyggande åtgärder*. Under *Första hjälpen* lämnas uppgift om ögonspolning. Däremot anges inte alltid filtertyp eller lämpligt handskmaterial (cirka 2/3 anger). Spoltider anges i knappt 60 % av fallen. I stället nämns ”mycket vatten under lång tid”, ”rikligt och länge”, ”stora mängder vatten”.

Krav ställdes av AI bland annat på bättre anpassade handskmaterial, tillgång till ögonspolning och andningsskydd samt rutiner för kontroll och förvaring. Det var företrädesvis de små företagen som fick krav inom detta område.

Säkerhetsdatabladen saknade i dessa fall konkreta uppgifter.

Skyltning/Märkning

1/3 av företagen fick krav att skylta med ”Isocyanatarbete pågår” för att begränsa exponeringsrisken vid öppen hantering av isocyanater.

Övrigt

Ytterligare krav ställdes på tillgång till gällande regler, förbättrade rutiner för det systematiska arbetsmiljöarbetet, anslutning till företagshälsovård, åtgärder mot buller och bättre maskinsäkerhet.

4. RESULTAT - Kemikalieinspektionen

4.1 Inkomna handlingar från Arbetsmiljöinspektionen

Totalt inkom uppgifter från fem arbetsmiljödistrikt. Det rörde 33 produkter från totalt 22 leverantörer. De brister som arbetsmiljöinspektörerna rapporterade avsåg t.ex.

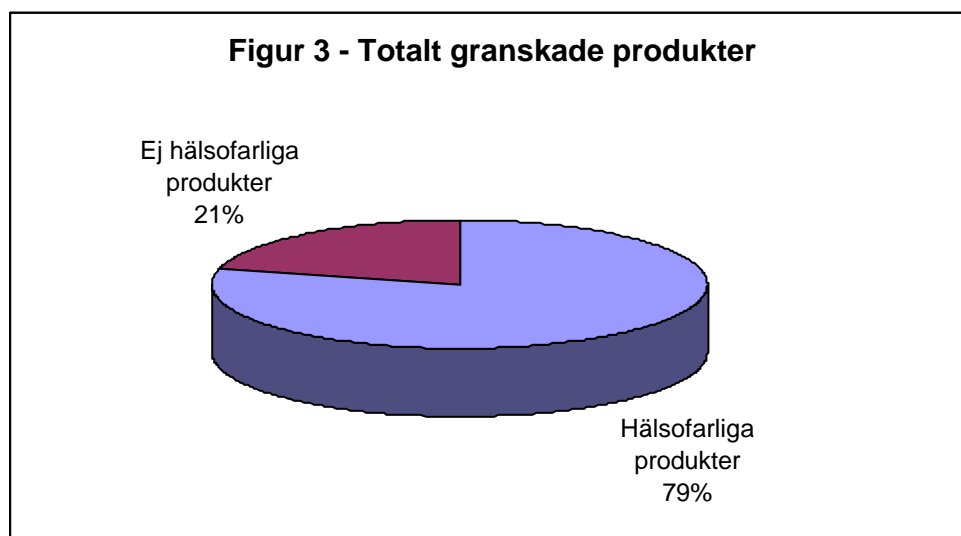
- Gamla, ofullständiga och/eller svårlästa säkerhetsdatablad
- Avsaknad av etiketter och säkerhetsdatablad på svenska
- Avsaknad av hänvisning till hårdplastkungörelsen (AFS 1996:4)
- Avsaknad av lämplig skyddsutrustning.

4.2 Inspektionerna

Av de 22 leverantörsföretagen inspekterades 12 företag (fem besöksinspektioner och sju brevinspektioner), de övriga prioriterades bort p.g.a.

- att användarföretaget direktimporterade produkterna, dvs. leverantören var stationerad utomlands (fem st)
- att leverantören nyligen blivit inspekterad i annat sammanhang (fyra st)
- att leverantören upphört med sin verksamhet (en st).

Vid inspektionerna granskades 66 produkter (cirka 60 innehöll någon form av isocyanater), varav 52 var bedömda som hälsofarliga. De produkter som var bedömda som icke-hälsofarliga var t.ex. sådana som innehöll polyuretan eller någon form av tekniskt bundna isocyanater (uretan-alkydharts).

4.3. Resultat

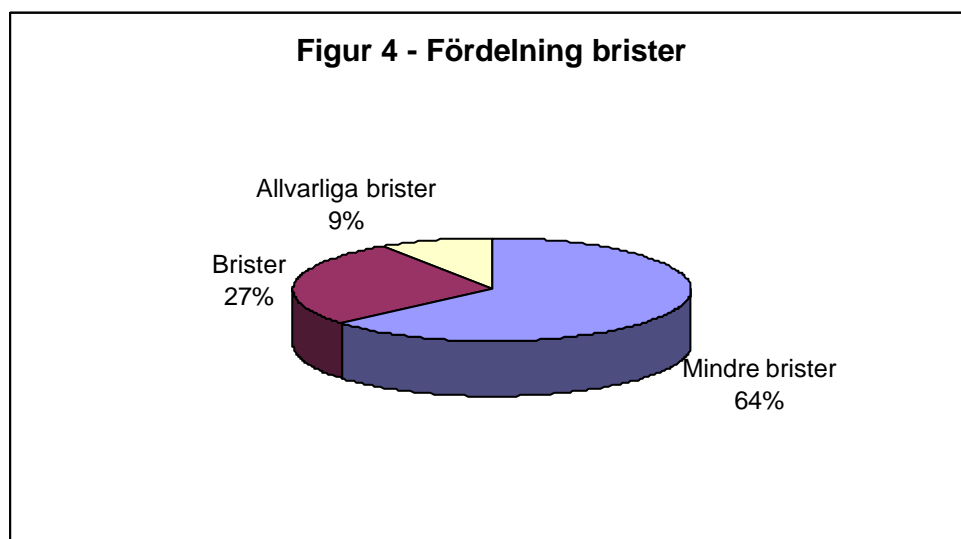
Hälsofarliga produkter

Vid inspektionerna har observerade brister delats in i allvarliga brister, brister och mindre brister.

Då det kan uppstå risker vid användningen av produkterna anses det som en *allvarlig brist*. Det kan t.ex. vara när säkerhetsdatablad eller förpackningsmärkning saknas eller inte är på svenska. Det kan också vara att upplysningar om allvarliga hälsorisker saknas, t.ex. att en produkt kan ge allergier. De allvarliga bristerna är straffsanktionerade och då sådana upptäcks vid inspektioner åtalsanmäls företagen. Tre allvarliga brister i produktinformationen har lett till att två företag blivit åtalsanmälda och även belagda med miljöstraffsavgift

Brister är exempelvis då informationen inte ger en fullständig bild av riskerna med produkten. Brister resulterar vanligtvis i att företagen får redovisa hur de ämnar åtgärda dessa, t.ex. genom att skicka in reviderad produktinformation. I nio fall (tre företag) har brister konstaterats som lett till att företagen fått krav på att redovisa bättre produktinformation.

Mindre (formella) brister är av sådan art att de inte har någon avgörande betydelse för faran/risken med produkten. Det kan t.ex. vara att rubrikerna i säkerhetsdatabladen inte är helt korrekta. Mindre brister har konstaterats i 21 fall (sex företag).

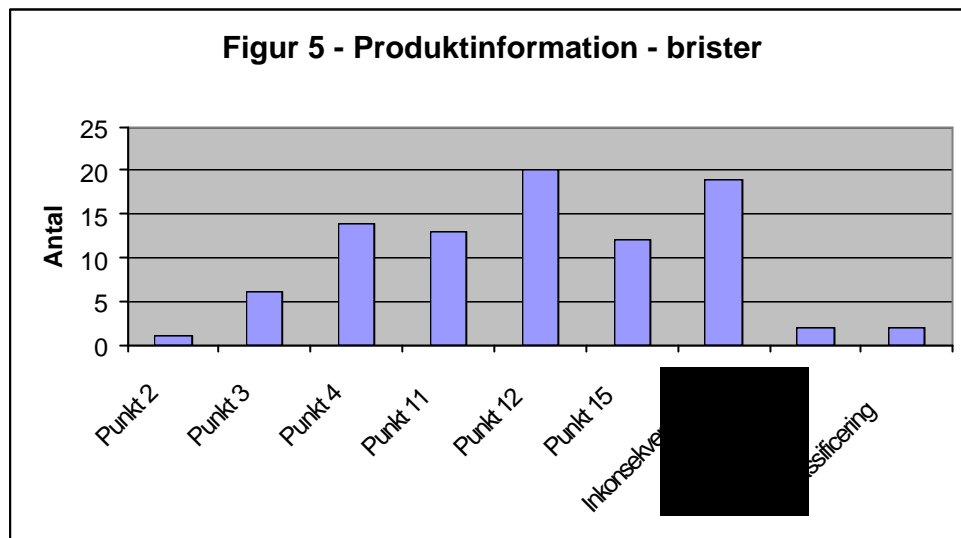

Ej hälsofarliga produkter

Föreskrifterna om krav på säkerhetsdatablad och märkning gäller hälso- eller miljöfarliga kemiska produkter. Om ett företag har en produkt som inte omfattas av ovanstående, finns inget krav på att ha säkerhetsdatablad eller att märka produkten. Flertalet företag väljer dock att göra blad även för sådana, s.k. oklassificerade, produkter eftersom det blir ett allt vanligare krav från kunderna.

Produkter bedömda som icke hälsofarliga har granskats i flera fall. När företagen haft ett säkerhetsdatablad har Kemikalieinspektionen granskat det, i andra fall har den information granskats, som företagen har som grund för sin klassificering (bedömningsunderlag). Inga brister har noterats vid dessa granskningar.

Vanligt förekommande brister

Brister i säkerhetsdatabladet under punkt 2, *Sammansättning/Ämnenas klassificering*, är att riskfraser saknas helt eller att några riskfraser saknas för vissa ämnen.

Brister under punkt 3, *Farliga egenskaper*, är oftast att det är en för knapphändig information, t.ex. anges endast några riskfraser för produkten.

Under punkt 4, *Första hjälpen*, anges ofta standardfraser oavsett hur produkten är klassificerad. En sådan vanlig brist är att ögonsköljning i 15 minuter anges oavsett om produkten (eller ingående ämnen) klassificerats som frätande eller hälsoskadliga vid förtäring.

Anmärkningar på brister under punkt 11, *Toxikologisk information*, handlar framförallt om brist på information. Det kan t ex saknas symptombeskrivningar, eller att de har placerats under punkt 3, *Farliga egenskaper*.

Observerade brister under punkt 12, *Ekotoxikologisk information*. Bristerna består till största delen av att sammanfattning saknas eller att koppling till ämne för angivna data saknas. Det är viktigt att de data som lämnas sammanfattas så att det går att dra en slutsats av vad de lämnade värdena innebär.

Punkt 15, *Gällande bestämmelser*, ska återge märkningen på etiketten. Här saknas i många fall viss information, t.ex. vissa R-fraser, S-fraser eller rätt farobeteckning. Drygt 2/3 av bladen innehåller hänvisning till

hårdplastkungörelsen, AFS 1996:4. Av de övriga har cirka 1/5 enbart information om utbildningskrav och läkarundersökning (vanligast att detta anges under punkt 8) och knappt 1/10 saknar information.

Inkonsekvenser, inom ett säkerhetsdatablad dvs att bladet ger olika information under olika punkter om ex produktens farlighet. Främst är det dock inkonsekvenser mellan mellan punkt 15 och etiketten som förekommer. Det är viktigt att tänka på att det som anges under punkt 15 också ska stå på märkningen.

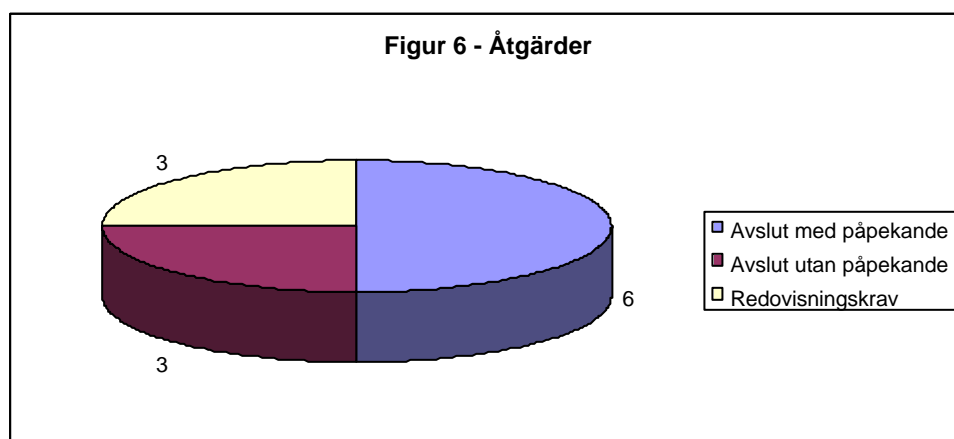
Etikett/märkning. Brist är t.ex. att märkning saknas eller märkning på annat språk än svenska.

Felklassificering är t.ex. när produkterna inte alls är klassificerade trots att de ska vara det och följaktligen märkas. I detta projekt var dock inte isocyanat innehållande produkter felklassificerade.

Åtgärder

Vid mer omfattande brister eller då det rör sig om allvarligare brister ställs krav på företagen att redovisa vilka åtgärder företaget ämnar vidta (ex sända in uppdaterad produktinformation). Kraven är i form av ett föreläggande - myndighetens enda sätt att inkräva uppgifter. Till dess att produktinformationen är acceptabel pågår ärendet. Vid mindre brister avslutas ärendet med påpekanden som företagen förutsätts rätta till. Detta kan dock kontrolleras vid senare tillfälle då t.ex. företaget inspekteras på nytt.

I projektet avslutades tre ärenden på plats, sex avslutades med påpekande och tre företag fick redovisningskrav. Av de företag som fick redovisningskrav är alla avslutade med påpekande.

Polisanmälan

Vid allvarliga brister som är straffsanktionerade gör Kemikalieinspektionen en polisanmälan om misstanke om brott. Vanliga överträdelser som är straffsanktionerade vad gäller produktinformationen kan vara:

- svensk märkning eller svenska säkerhetsdatablad saknas.
 - allvarliga egenskaper saknas, exempelvis allergi eller giftiga egenskaper.
- Andra överträdelser kan vara att "gifttillstånd" saknas eller att företag inte har gjort produktanmälan till produktregistret.

De två polisanmälningar som gjorts inom projektet har avsett produktinformation som inte var på svenska, samt att säkerhetsdatablad inte överlämnats till den yrkesmässige användaren.

Miljösanktionsavgifter

I miljöbalken som trädde i kraft 1999 infördes en ny typ av administrativ avgift, miljösanktionsavgifter. Syftet med avgiften är främst att åstadkomma snabb rättelse hos företagen. Det är tillsynsmyndigheten som tar beslut om avgiften, efter det att företaget fått tillfälle att yttra sig i frågan. Avgifterna är fasta belopp som inte är beroende av företagets omsättning eller storlek. Beloppen och vilka överträdelser som omfattas anges i bilagan till förordningen (1998:950) om miljösanktionsavgifter.

Inom projektet beslutades om två miljösanktionsavgifter vilka sammanföll med de företag som polisanmälts. Det rörde också avsaknad av svensk märkning och att säkerhetsdatablad inte överlämnats till yrkesmässige användaren.

Förbud

Vid allvarliga brister beslutas om förbud förutsatt att inte företaget redan vid inspektionstillfället säger sig sluta med produkten tills bristerna är åtgärdade eller sluta helt med produkten. I vissa fall kan även förbud sättas om företagen inte rättar till sina brister. Några förbud har inte meddelats i detta projekt.

5. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Beror brister i arbetsmiljön på brister i säkerhetsdatabladet? - och vad kan i så fall göras för att ändra detta?

Resultatet visar att det finns stora möjligheter att förbättra säkerhetsdatabladerna och därigenom öka möjligheterna för den yrkesmässige användaren att göra sitt produktval och planera kemikaliehanteringen på ett säkert sätt.

I vårt projekt hade 80 % av de besökta arbetsplatserna sådana brister att AI ställde krav på åtgärder för att förbättra arbetsmiljön för arbetstagarna. Dessa arbetsplatser uppfyllde således inte de regler som finns för arbetsmiljön. Riskmedvetenheten och kunskapen är många gånger alltför låg på arbetsplatserna.

Vid flera av inspektionerna framkom att ett grundläggande problem var svårigheten att tillgodogöra sig innehållet i säkerhetsdatabladerna. De upplevs som svårlästa och utan konkreta uppgifter som kan användas i planeringen av arbetet. Det saknas t ex ofta adekvat information under punkt 4, *Första hjälpen* och punkt 8, *Begränsning av exponeringen/personliga skyddsåtgärder* med uppgift om personlig skyddsutrustning och första hjälpen (filtertyp i andningsskydd, handskmaterial, ögonspoltider), uppgifter om vilka specifika arbetsmiljöregler som gäller (krav på medicinsk kontroll, utbildning, luftundersökning, tillstånd) och eventuella miljöregler för avfallshanteringen.

De små och medelstora företagen behöver i hög grad kunna förlita sig på att den information som ges är riktig och fullständig eftersom man ofta saknar kompetens att själv kunna värdera uppgifterna. Detta var särskilt påtagligt när det gällde val av handskmaterial, andningsskydd och spoltider för ögonspolning där nästan alla mindre företag som fick krav ställda på sig i samband med inspektionen inte hade kunnat hitta denna information i säkerhetsdatabladerna.

30-talet felaktigheter i produktinformation (säkerhetsdatablad och etiketter) med bristfälliga eller missvisande uppgifter överlämnades till Kemikalieinspektionen för vidare åtgärder riktade mot tillverkare och leverantörer. I många fall där säkerhetsdatablad saknades helt eller var alldeles för gamla, ställdes krav på arbetsgivaren att omgående skaffa aktuella blad och förbättra rutinerna för detta utan att lämna vidare till Kemikalieinspektionen.

Vid Kemikalieinspektionens inspektioner kunde en skillnad noteras då det gäller de säkerhetsdatablad som AI sändt in, och de blad som presenterades vid Kemikalieinspektionens besök respektive sändes in till inspektionen. Bl.a. var det ofta "gamla" blad som konstaterats vid Arbetsmiljöinspektionens besök, medan de som Kemikalieinspektionen granskat var av betydligt nyare datum. Om detta beror på brister i leverantörens distribution, t.ex. att uppdaterade säkerhetsdatablad inte sänds till de kunder som ska ha dem, eller brister i rutiner på användarföretaget, t.ex. att bladet inte når rätt person/personer, har inte utretts.

Överlag har den produktinformation som Kemikalieinspektionen granskat varit god, enligt den granskningspraxis som normalt tillämpas. Det avspeglas i resultatet – nio avslut med eller utan påpekande och endast tre (25%) krav på redovisning. Dessa tre blev efter redovisning avslutade med påpekande.

De brister som Kemikalieinspektionen har noterat för dessa 25 % är:

- allvarliga som polisanmälts och belagts med miljösanktionsavgift (avsaknad av svensk märkning och säkerhetsdatablad som inte distribuerats)
- övriga där brister under punkt 12 i säkerhetsdatabladet, *Ekotoxikologisk information*, och inkonsekvenser i bladet stod för största delen. Även brister under punkt 11, *Toxikologisk information*, punkt 4, *Första hjälpen*, och punkt 15, *Gällande bestämmelser*, stod för en hög andel.

Ett resultat av samverkansprojektet mellan Arbetsmiljöverket och Kemikalieinspektionen är upptäckten att inspektörerna från respektive myndighet ser med olika ögon på säkerhetsdatabladet.

Arbetsmiljöinspektörerna noterar om konkreta upplysningar ges rörande arbetsmiljö och hanteringen av produkterna, framförallt under punkterna:

- 3, *Farliga egenskaper*,
- 4, *Första hjälpen*,
- 7, *Hantering och lagring*
- 8, *Begränsning av exponeringen/personliga skyddsåtgärder*
- 15, *Gällande bestämmelser*

medan inspektörerna från Kemikalieinspektionen mer granskar om den information som ges är korrekt under punkterna:

- 1, *Namnet på produkten och företaget*
- 2, *Sammansättning/ämnenas klassificering*
- 3, *Farliga egenskaper*
- 4, *Första hjälpen*
- 11, *Toxikologisk information*
- 12, *Ekotoxikologisk information*
- 15, *Gällande bestämmelser*
- 16, *Övrig information*

samt överlag konstaterar om säkerhetsdatabladerna är konsekventa.

För användarna är dock alla punkter viktiga och särskilt de små företagen behöver säkerhetsdatablad som ger hjälp att omsätta teoretiska punkter till praktiska, konkreta förslag och lösningar vad gäller arbetsmiljö och yttre miljö.

Tillsynsmyndigheterna behöver därför försäkra sig om att leverantörerna förser användarna med säkerhetsdatablad som innehåller så bra information på alla punkter att de blir ett verksamt medel att nå en god arbetsmiljö och en god yttre miljö.

Fortsatt samarbete mellan inspektörerna på respektive myndighet är en möjlighet att gemensamt verka för att förbättra den produktinformation som användarna av kemiska produkter ska ta del av och genom tillsyn inom respektive område se till att säkerhetsdatabladen verkligen utformas, lämnas och används så som lagstiftningen avser.

Om säkerhetsdatablad ska utvecklas till en verklig drivkraft vid riskhantering och substitution, med tillsyn som pådrivande instrument, måste också tillsynsrollerna klargöras.

Projektet visar tydligt att informationen under några av de för användarföretagen viktigaste punkterna i säkerhetsdatabladen brister, samtidigt som den granskande myndigheten, Arbetsmiljöinspektionen, inte har tillsynsansvar avseende leverantören. Kemikalieinspektionen, som har det mest omfattande tillsynsansvaret för säkerhetsdatablad, saknar kunskap om den information som bör ges under dessa punkter och som är så viktiga för användarföretagen.

De reviderade reglerna¹ om säkerhetsdatablad som gäller från 30 juli, 2002 ställer tydligt krav på att information ska lämnas under alla rubriker samt kräver att bladen ska ge möjlighet för användaren att bedöma alla risker som kan uppstå vid användningen. Detta inskräpper ytterligare betydelsen av att tillsynen omfattar hela bladet.

¹ 4 kap, Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 1998:8) om kemiska produkter och biotekniska organismer (senaste ändringen KIFS 2001:4)

Checklista

ISOCYANAT 2001

Arbetsställen: Antal anställda Inspektör/distrikt:

Arbetsställe:

OBS!! BEGÄR ALLTID KOPIA PÅ DE VIB SOM SKALL INGÅ I PROJEKTET

1. Varuinformationsblad VIB

Saknas >

Finns, men ingen genomgång gjord > Finns och genomgångna med personal > Finns och används vid riskbedömning >

Datering ? > Saknas > Noteras (bör vara max 2 år)

Finns uppgift om namn, adress o telefonnummer till leverantör under punkt 1? ja nej

Vilket språk? > Svenska > Annat

Lätt tillgängliga? ja nej
Var?

Hur skaffades de? (Text med produkt/förpackning, med övrig dokumentation vid leverans, på särskild begäran med fax, brev, via nätet)

INTE fått VIB trots påstötningar! >

Har man **inte** fått VIB trots förfrågan skall vi notera detta, ta reda på vad vi kan på plats och lämna över till KemI för vidare handläggning! **Se särskilt PM från KemI.**

Gäller också vid andra uppenbara formella brister t ex annat språk än svenska, felaktig märkning/dålig överensstämmelse mellan VIB och märkning mm mm.

För övrigt ska vi söka svar på frågan om brister i arbetsmiljön beror på brister i VIB dvs ger varuinformationsbladet den information användaren behöver?

2. Allmänt

(Hänvisning till AFS 1996:4, "Härdplaster", där inte annat anges)

Beskriv kortfattat hantering och produkt som används

Har Ni kontrollerat om produkterna innehåller isocyanater? (4 § 2000:4) ja nej

Står det på förpackningen "Innehåller isocyanater. Se information från tillverkaren."? ja nej

Står under rubrik 2, <i>Sammansättning / ämnenas klassificering</i> , att isocyanater ingår? Vilka?	ja	nej
.....		
Halter?		
.....		
Stämmer märkningen med uppgifterna i VIB punkt 15 "Gällande bestämmelser"? Avvikelser?	ja	nej
.....		
.....		
.....		
Finns upplysning i VIB om att AFS 1996:4, "Härdplaster", gäller?	ja	nej
Har Ni bedömt hälsoriskerna före val av produkt och inköp ? (4 o 5 §§ AFS 2000:4, "Kemiska arbetsmiljörisiker")	ja	nej
Har Ni dokumenterat resultatet av riskbedömningen och besluten om riskreducerande åtgärder? (6§ 2000:4)	ja	nej
Är personalen och arbetsledningen utbildad (teoretiskt och praktiskt) om risker och skyddsåtgärder vid härdplastarbete? 5§	ja	nej
Finns upplysning i VIB om utbildningskravet?	ja	nej
Finns skriftliga hanterings- och skyddsinstruktioner för arbetet med härdplastkomponenter? 6§	ja	nej

3. Ventilation o hantering

Har arbetslokalen mekanisk till- och frånluftsventilation? (3§ AFS 1993:5, "Ventilation och luftkvalitet")	ja	nej
Finns processventilation/punktutsug? 7§	ja	nej
Sker blandning i slutet system eller i avskilt och väl ventilerat utrymme? 8§	ja	nej
Har arbetslokalen/härchkammaren undertryck? 9§	ja	nej
Sker öppen hantering av härdplastkomponent samtidigt och i samma utrymme som annat arbete? 10§	ja	nej
Har tillräckliga åtgärder vidtagits till skydd för övriga arbetstagare?	ja	nej
.....		
.....		
Finns skyltar med varselmärkning? 10§	ja	nej
Finns upplysning i VIB om ventilationsbehovet?	ja	nej

4. Heta arbeten

Förekommer upphettning, t ex vid svetsning, lödning, slipning eller liknande arbeten, av isocyanathaltigt material? 13, 30 §§	ja	nej
Har åtgärder vidtagits för att hindra exposition för luftföroreningarna? Vilka?	ja	nej
.....		
.....		
Finns upplysning i VIB om risker o skyddsåtgärder vid heta arbeten?	ja	nej
.....		
.....		
.....		

5. Kontroll av luftföroreningar (om >500g/person och år)

Har expositions-mätning utförts? 14§	ja	nej
Har bedömning av exponeringsförhållandena gjorts?	ja	nej
Dokumentation?		
.....		
.....		
.....		
På tillfällig arbetsplats : Har det gjorts en bedömning av expositionen och vilka skyddsåtgärder som behövs?	ja	nej
Finns upplysning i VIB om kravet på kontroll av luftföroreningar?	ja	nej

6. Medicinsk kontroll (om >100g/person och år)

(Obs! Beror av bolagsformen)

Har all personal, även i arbetsledande ställning, som arbetar med hårdplastkomponenter/isocyanater blivit läkarundersökta innan hanteringen påbörjats?	ja	nej
Omfattar läkarundersökningen förutom frågor om luftvägsbesvär, handeksem och benägenhet för överkänslighetsreaktioner samt kontroll av eksemförekomst även undersökning av lungfunktionen och en tjänstbarhetsbedömning (s k utökad medicinsk kontroll)? 15, 16 o 18 §§	ja	nej
Finns upplysning i VIB om kravet på medicinsk kontroll i klartext?	ja	nej

7. Personlig skyddsutrustning och första hjälpen

Används personlig skyddsutrustning? 25§	ja	nej
> Andningsskydd?		
Typ? (t ex halvmask)	Uppgift i VIB	ja nej
Filterval?.....	Uppgift i VIB	ja nej
.....		
.....		
> Hud / Handskskydd ? Typ och material?	Uppgift i VIB	ja nej
.....		
.....		
> Ögonskydd? Typ? (t ex korgglasögon, visir)	Uppgift i VIB	ja nej
.....		
.....		
> Ögonspolning?		
Typ?	Uppgift i VIB	ja nej
Spoltider?	Uppgift i VIB	ja nej
Tempererat vatten?	ja	nej
Övrigt		
.....		
.....		
.....		
.....		

ISOCYANATPROJEKT 2001

När KEMI tar emot initiativ från AV om ärenden som bör startas mot leverantörer är viss grundläggande information till stor hjälp i den fortsatta handläggningen.

Granskningen av produktinformation (VIB och etiketter) bör göras så som respektive myndighet är van vid i detta projekt, med den skillnaden att vissa uppgifter kontrolleras extra noga för att samverkan mellan myndigheterna skall fungera maximalt. Förutom de nedanstående uppräknade punkterna önskar KEMI i ett första skede även ta del av de anmärkningar som AV har på produktinformationen samt i takt med att AV's handläggning blir klar även övriga synpunkter och åtgärder. KEMI kommer efter sin handläggning att meddela vidtagna åtgärder till anmälade inspektör hos AV.

1. Kort beskrivning av varför just denna produkt är intressant och bör följas upp med inspektion av leverantör
2. Vilket företag har AV inspekterat
 - i. Företagsnamn
 - ii. Organisationsnummer
 - iii. Adress
 - iv. Telefon
 - v. Kontaktperson
3. Datum när företaget inspekterades av AV
4. Vilken/ vilka produkter med namn och om möjligt artikelnummer
5. Datum när produkten köptes in till företaget
6. Hur framgår isocyanat innehållet, genom märkning eller på annat sätt
7. Var har företaget köpt produkten/ produkterna
 - i. Företagsnamn
 - ii. Organisationsnummer
 - iii. Adress
 - iv. Telefon
 - v. Kontaktperson
8. Egen import
9. Skicka VIB och märkning till KEMI (eller foto på förpackning med märkning)

Informationen kan med fördel skickas via e-mail, för att sedan följas av VIB och etiketter etc. via post. Det är dock mycket viktigt att det framgår vilka e-mail och post som hör ihop, via tex. tydlig namngivning av företag och produkter. Om e-mail och post även märks med "Isocyanat 2001" vet vår registrator att informationen rör vårt gemensamma projekt.